

Vergaderjaar 2024–2025

31 288

Hoger Onderwijs-, Onderzoek- en Wetenschapsbeleid

31 524

Beroepsonderwijs en Volwassenen Educatie

Nr. 1185

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 14 maart 2025

In deze brief kunt u lezen hoe ik mij in deze kabinetsperiode inzet voor een toekomstbestendig stelsel van onderwijs en wetenschap. Die inzet is nodig, want er verandert veel voor het vervolgonderwijs (mbo, hbo en wo), onderzoek en wetenschap.

Na een periode van groei daalt het aantal studenten al enige jaren en wordt er door dit kabinet bezuinigd. De komende jaren is er dus minder geld beschikbaar voor onderwijs en wetenschap. Tegelijk zijn er grote maatschappelijke uitdagingen, zoals de energietransitie, veiligheid, cybersecurity en vergrijzing. Onderwijs en wetenschap kunnen daar een belangrijke bijdrage aan leveren. Onderwijs en wetenschap zijn daarnaast onmisbaar voor een goed functionerende arbeidsmarkt, voor innovatievermogen en voor een sterke rechtsstaat. Deze beleidsbrief gaat over nieuw beleid en nieuwe accenten die ik aanbreng. Deze nieuwe accenten voeg ik toe aan de prioriteiten die dit kabinet reeds heeft gesteld op het gebied van vervolgonderwijs en wetenschap, zoals de extra eenmalige tegemoetkoming voor studenten die onder het sociaal leenstelsel hebben gestudeerd, de Werkagenda mbo en het Stagepact mbo of de uitvoering van de Nationaal Groeifonds-projecten. Aan het regeerprogramma blijf ik onverminderd uitvoering geven. Met deze brief reageer ik tevens op het briefadvies van de Onderwijsraad over omgaan met dalende studentenaantallen.¹

Trends

Een aantal ontwikkelingen in de samenleving zet grote druk op het stelsel van vervolgonderwijs, onderzoek en wetenschap. Deze ontwikkelingen staan uitvoerig beschreven in de toekomstverkenning uit 2023.² Twee ontwikkelingen wil ik nader toelichten.

¹ Onderwijsraad, Advies omgaan met dalende studentenaantallen, 2025

² Kamerstukken II 2023/24, 31 288, nr. 1072

Ten eerste leidt de demografische ontwikkeling van vergrijzing en een lager geboortecijfer naar verwachting de komende 25 jaar tot dalende studenten- aantallen.³ Na decennia van ononderbroken stijging van studentenaantallen neemt het aantal studenten af. Het totaal aantal mbo-studenten is afgenomen van de piek van 508.000 studenten in 2020 tot 469.000 in 2023. De verwachting is dat dit aantal tot 2027 min of meer stabiel blijft om daarna verder te dalen tot 455.000 in 2030 en tot 431.000 in 2040. In het hbo is ook de daling ingezet, van de piek van 491.000 studenten in 2021 naar 410.000 in 2030. De daling zet ook in het hbo door ná 2030. In de ramingen stijgen de studentenaantallen in het wo nog licht tot 2030. De ramingen voor deze sector zijn echter met meer onzekerheid omgeven, vanwege de ontwikkelingen rondom de instroom van internationale studenten. In de praktijk echter lopen de aantallen nu al op veel plekken terug. Verschillen tussen regio's zijn groot, maar in steeds meer regio's is sprake van dalende studentenaantallen.

Ten tweede, stagneert de groei van de arbeidsproductiviteit in Nederland al jaren. Onderwijs, onderzoek en innovatie zijn de katalysator voor arbeidsproductiviteits- en welvaarts-groei. Tegelijkertijd is er sprake van langdurige grote arbeidsmarkt-krapte met name in sectoren met grote economische en maatschappelijke relevantie (zoals zorg, onderwijs, ICT en techniek). De brede welvaart van Nederlanders en de concurrentiepositie van Nederland en Europa komen door beide ontwikkelingen in gevaar. Recente rapporten⁴ geven aan dat onze beperkte productiviteits-groei moet verbeteren zodat Europa niet verder achterop raakt ten opzichte van landen zoals de VS en China. Landen in de Europese Unie hebben eerder afgesproken om 3% van het bbp te besteden aan R&D omdat deze investeringen belangrijk zijn voor onze kennissamenleving en de economische groei stimuleren. Het kabinet blijft streven naar deze 3% voor private en publieke investeringen gezamenlijk in 2030.⁵ De norm onderstreept ook het grote belang van de benodigde kennis en de ontwikkeling van talent voor de toekomst van Nederland.

Bezuinigingen

Dit kabinet bezuinigt op onderwijs en wetenschap, maar investeert extra in bestaanszekerheid, veiligheid en defensie. Er zijn scherpe keuzes gemaakt om de overheidsfinanciën nu en in de toekomst gezond te houden. Ik ben mij ervan bewust dat deze keuzes pijnlijke gevolgen hebben. Ik wil de bezuinigingsopgave op een zorgvuldige en verstandige manier invullen, met oog voor de studenten, docenten en onderzoekers. Uw Kamer heeft tijdens de begrotingsbehandeling een aantal bezuinigingen op onderwijs en wetenschap verlicht of teruggedraaid.⁶ Ook wil ik benadrukken dat het kabinet een stevig pakket aan maatregelen behoudt voor het vervolgonderwijs, de wetenschap en innovatie dat ik in deze brief uitwerk.

Naar een weerbaar en wendbaar stelsel

Nederland heeft momenteel een goede uitgangspositie. We hebben een kwalitatief goed en toegankelijk stelsel van vervolgonderwijs, onderzoek en wetenschap. Nederlandse instellingen worden door het bedrijfsleven, maar ook internationaal gezien hoog gewaardeerd en ons land is rijk aan

³ Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, 2024.

⁴ Europese Commissie: The Draghi report, 2024 en Letta, Much more than a Market, 2024

⁵ Momenteel werkt de Minister van EZ aan een actieplan dat in het derde kwartaal met uw Kamer gedeeld wordt.

⁶ Ik beschouw mijn toezegging om in deze brief met een uitwerking te komen van de langstudeermaatregel als afgedaan nu deze maatregel is komen te vervallen.

excellente wetenschappers.⁷ Desondanks zijn er strategische keuzes nodig om het stelsel kwalitatief goed en toegankelijk te houden in het licht van bovenstaande trends, maatschappelijke opgaven en de bezuinigingen. Gelet op de dalende studentenaantallen in de onderwijssectoren en de bezuinigingsopgave is het niet mogelijk om alles te blijven doen, overal. Daarnaast heeft mijn eigen departement te maken met bezuinigingen waardoor de inzet de komende jaren meer toegespitst zal moeten plaatsvinden. In de beleidsreactie op de toekomstverkenning voor het vervolgonderwijs en onderzoek zijn vijf prioritaire thema's aangewezen: kansen voor studenten, arbeidsmarkt, regio, gelijkwaardig vervolgonderwijs en wetenschap voor de maatschappij van morgen en overmorgen.⁸ Ik wil hierop voortbouwen, maar daarvoor is het nodig dat naast het maken van strategische keuzes ook ieders rol en verantwoordelijkheid in het stelsel helder is. Het is van groot belang dat de instellingen via autonomie, zelfregie en goede samenwerking niet alleen het instellingsbelang, maar ook het gezamenlijke publieke belang behartigen en dat de sturingswijze vanuit de overheid hier duidelijker op is gericht. De gezamenlijke opgave om tot een weerbaar en wendbaar stelsel te komen, vraagt een lange adem en zal zich ook uitstreken naar volgende kabinetten. Enerzijds omdat grootschalige wijzigingen in het stelsel tijd kosten; anderzijds omdat de financiële kaders deze kabinetsperiode beperkt zijn.

Verhouding overheid – instellingen en verlichten administratieve lasten

De afgelopen jaren is er vaak voor gekozen om vanuit de overheid te sturen via tijdelijke programma's en projecten. Dat is zowel voor de sector als overheid een intensieve werkwijze met relatief veel en toenemende administratieve lasten, overhead en verantwoordingsdruk. Ik wil naar een andere verhouding tussen overheid en de kennissector waarbij de overheid stuurt op strategische keuzes via stelselinstrumenten. Dat betekent dat de overheid zich minder bemoeit met besluiten die op het niveau van het instellingsbestuur liggen, maar ook dat instellingsbesturen zich gezamenlijk meer inzetten voor het belang van de sector en de maatschappij. Daarbij staat zelfregie voorop, met oog voor de uitwerking van hun besluiten voor het gehele stelsel en minder voor de eigen instelling. Indien zelfregie niet toereikend is, ga ik per opgave en per sector instrumenten zoals bekostiging en wet- en regelgeving inzetten om de juiste impulsen geven om de gewenste maatschappelijke en economische uitkomsten te realiseren. De instrumenten worden zo ingericht dat samenwerking in plaats van concurrentie wordt bevorderd.

Voor het huidige bestuursakkoord Hoger onderwijs en wetenschap ga ik ervan uit, net als bij de Werkagenda mbo dat instellingen zich blijven inspannen voor de afgesproken doelen.⁹ Ik streef daarbij naar een vermindering van de administratieve lasten en het beleggen van verantwoordelijkheden waar ze primair thuishoren. Dat betekent ook dat ik verwacht dat instellingen hun verantwoordelijkheid blijven nemen voor thema's als werkdruk, wetenschappelijke integriteit, diversiteit/inclusie en sociale veiligheid. De komende jaren bouw ik de ad hoc stimulerende rol van de overheid hierin stapsgewijs af en neem ik goed werkgeverschap in al zijn aspecten als uitgangspunt in mijn gesprekken met de sector. Met het mbo, hbo en wo wil ik afspraken maken over welke administratieve lasten we verder kunnen verminderen. Ik beschouw in dit kader de

⁷ IBO Doelmatig hoger onderwijs, Talent op de juiste plek, 2024

⁸ Kamerstukken II 2023/24, 31 288, nr. 1072

⁹ Kamerstukken II, 2021/22, 31 288, nr. 969

toevoeging van de kwaliteitsmiddelen¹⁰ in het hbo en wo aan de vaste voet, de afbouw van tijdelijke subsidies in het mbo en de invulling van de € 40 miljoen van het amendement Bontenbal, waar ik later in deze brief op terugkom, als goede eerste stappen om administratieve lasten te gaan beperken. In mijn overleggen met de sector zal ik hier nader invulling aan gaan geven.

In deze kabinetsperiode geef ik prioriteit aan twee belangrijke doelen die het stelsel meer toekomstbestendig maken:

1. Het stelsel weerbaarder maken voor dalende studentaantallen;
2. Meer bijdragen aan maatschappelijke opgaven.

Ik ga nu dieper in op de aanpak die ik voor ogen heb per doel, waarbij ik me realiseer dat deze twee doelen onderling zijn vervlochten en elkaar beïnvloeden. Daarnaast verschilt de invulling van mijn aanpak op onderdelen per sector, omdat de urgentie en context verschillend is voor het mbo, hbo en wo. Voor alle maatregelen geldt dat deze passen binnen de daarvoor beschikbare middelen op de OCW-begroting.

1. Het stelsel weerbaarder maken voor dalende studentaantallen

Dalende studentenaantallen hoeven als zodanig geen probleem te zijn. Maar zijn dat wel door de combinatie met maatschappelijke opgaven, bezuinigingen, regionale verschillen en stabilisering van het aantal internationale studenten. Hierdoor staan instellingen voor de keuze om opleidingen en onderzoek al dan niet af te bouwen. Waardoor opleidingen die belangrijk zijn voor de (regionale) arbeidsmarkt of de samenleving mogelijk niet behouden worden. De keuzes die individuele instellingen hierin maken, tellen niet automatisch op tot een optimaal regionaal en/of landelijk gewenst opleidingsaanbod, waarbij ook voldoende specialis-tische opleidingen behouden blijven. Hierdoor komt de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het vervolgonderwijs mogelijk onder druk te staan.

Om die druk tegen te gaan is samenwerking nodig, maar in de huidige bekostigingssystematiek zitten onvoldoende prikkels die onderwijs-instellingen aanzetten tot samenwerking.¹¹ De huidige prikkels kunnen samenwerking over instellingsgrenzen heen en gezamenlijke keuzes over een opleidingsaanbod en onderzoek in de weg staan. Om een kwalitatief goed, toegankelijk en doelmatig opleidingsaanbod te waarborgen, zijn strategische keuzes van zowel instellingen als overheid nodig. Daarnaast wordt verkend op welke manier de vraagstukken in bepaalde regio's kunnen worden geadresseerd, omdat de krimp verschillend uitpakt voor instellingen, voor regio's en per sector.

Daarom ga ik aan de slag met een aanpak voor het mbo, hbo en wo, gericht op het enerzijds bieden van meer stabiliteit en anderzijds het stimuleren van meer samenwerking en zelfregie. Daarbij beperk ik de sturende rol van de overheid tot stelselinstrumenten (zoals wetgeving en bekostiging) en doe ik dit niet via tijdelijke programma's en projecten. Deze keuze in zichzelf leidt al tot meer stabiliteit en voorspelbaarheid. Ik zal de impact daarvan bezien, en wil ook verkennen of er meer nodig en

¹⁰ Zie ook het wetsvoorstel Afschaffen grondslag kwaliteitsbekostiging hoger onderwijs, dat vorig jaar is aangenomen.

¹¹ Desondanks is de afgelopen jaren in de sector de mate van algemene afstemming, horizontale dialoog met regionale stakeholders en fusiebewegingen gestegen. De huidige systematiek bekostiging kan hierbij belemmerend werken, maar hoeft niet bestuurlijk onoverkomelijk te zijn.

mogelijk is rond stabilisering van de bekostiging, binnen de budgettaire kaders op de OCW-begroting.

De doelen die ik nastreef zijn hetzelfde voor de sectoren, de aanpak verschilt echter omdat de Ausgangssituatie en context bij de sectoren anders is. Tegelijkertijd zie ik ook veel overeenkomsten. Ik verwacht daarom dat de sectoren onderling van elkaar leren en ervaringen over elkaars aanpak uitwisselen. Hieronder werk ik dit respectievelijk voor het mbo, hbo en wo verder uit.

Aanpak in het mbo

Op dit moment ontvangen mbo-instellingen hun rijksbijdrage *volledig* op basis van het aantal studenten en afgegeven diploma's. Daling van het aantal studenten heeft dan ook stevige gevolgen voor de hoogte van de bekostiging die een onderwijsinstelling ontvangt, waarbij ook structurele kosten van instellingen deels dalen (omdat er bijvoorbeeld minder huisvesting en personeel nodig is). Het volledig in stand houden van het huidige onderwijsaanbod is daarom niet haalbaar. Het onderwijs hoort constant in te spelen op de maatschappelijke vraag. Voor instellingen die te maken krijgen met fors dalende studentaantallen zal het echter steeds moeilijker worden om een divers en relevant onderwijsaanbod in stand te houden.¹²

Ik vind het van groot belang dat mbo-studenten binnen redelijke reisafstand goed onderwijs kunnen volgen. Ik denk daarbij in het bijzonder aan studenten die kwalificatieplichtig zijn en ben me ervan bewust dat voor studenten in de entreeopleiding en op niveau 2 toegankelijkheid nauw samenhangt met het kunnen volgen van een opleiding dichtbij huis.¹³ Tegelijkertijd zie ik dat studenten voor specialistische opleidingen ook nu al bereid zijn om verder te reizen.

Dalende studentenaantallen hebben ook impact op de leefbaarheid en sociaaleconomische ontwikkeling van regio's. Zo kan het onderwijs mogelijk minder goed inspelen op behoeften vanuit de arbeidsmarkt en de maatschappij¹⁴ en heeft de daling van het aantal studenten een negatief effect op de krapte op de arbeidsmarkt. Het aanbieden van en investeren in opleidingen die voor de leefbaarheid van de regio en de maatschappelijke opgaven van groot belang zijn, zoals opleidingen die nodig zijn voor de zorg, weerbaarheid en veiligheid of de energietransitie, wordt in de huidige bekostigingssystematiek niet direct financieel beloond. Van de huidige, volledige variabele bekostiging gaat voor instellingen door de focus op studentaantallen juist een prikkel uit om zich te richten op studies die populair zijn onder studenten en die geen onevenredig hoge kosten met zich meebrengen.¹⁵ Deze concurrentie-prikkel kan belemmerend werken voor instellingen die met goede intenties samenwerking willen opzoeken.

¹² Toereikendheid, doelmatigheid en kostentoerekening in het mbo, hbo en wo&o, 2021

¹³ Samen gericht opleiden voor wendbare vakmensen IBO Toekomstbestendigheid van het mbo | Rapport | Rijksoverheid.nl

¹⁴ Zie ook Europees Nederland | Staatscommissie demografische ontwikkelingen 2050 en Toereikendheid, doelmatigheid en kostentoerekening in het mbo, hbo en wo&o | Rapport | Rijksoverheid.nl

¹⁵ Tegelijkertijd bevatten de wet (bijvoorbeeld met de zorgplichten arbeidsmarktperspectief en doelmatigheid), de kwalificatiestructuur in SBB-verband en de relatie tussen opleiding en beroepspraktijkvorming waarborgen om de aansluiting tussen het mbo en de arbeidsmarkt te bewerkstelligen.

Voor het mbo is € 90 miljoen beschikbaar gesteld voor de periode 2025–2027, voor behoud en transitie van het opleidingsaanbod in sterk krimpende regio's. Ik kies ervoor om met deze aanpak nadrukkelijk in te zetten op samenwerking tussen instellingen. De instellingen uit deze regio's dienen voor april 2025 een gezamenlijk regioplan in waarin zij gezamenlijk maatregelen voorstellen zodat een toekomstbestendig aanbod van beroepsopleidingen kan worden gerealiseerd.

Voor de periode na 2027 zie ik aanleiding om de gehele financiële systematiek van het mbo te doordenken en de bekostiging te herzien.¹⁶ De komende tijd werk ik samen met de mbo-sector aan het identificeren en doorlichten van een aantal mogelijke bekostigingsvarianten. Deze varianten toets ik aan een aantal ontwerpeisen. De nieuwe systematiek moet uitvoerbaar, eenvoudig en voorspelbaar zijn, en ook budgetneutraal. Een nieuwe systematiek leidt tot mogelijke herverdeeldeffecten, deze moeten door de instellingen geabsorbeerd kunnen worden. Ook kies ik ervoor dat de systematiek primair een lumpsummodel blijft, waarbij onderwijsinstellingen bestedingsvrijheid hebben. Daarbij wil ik de mogelijkheid behouden om als Rijksoverheid gericht met geld te kunnen sturen op landelijke of sectorbrede ambities. Naast deze ontwerpeisen hanteer ik een viertal inhoudelijke doelen bij de herziening. Allereerst wil ik dat het mbo een zo toegankelijk mogelijk aanbod van beroepsopleidingen aanbiedt, binnen redelijke reisafstand voor studenten. Het is daarom nodig dat de nieuwe systematiek de concurrentieprikkel verkleint en samenwerking stimuleert. Ten tweede vind ik het belangrijk dat het mbo op een doelmatige manier functioneert. Doelmatig betekent in mijn ogen dat met de efficiënte inzet van de beschikbare overheidsmiddelen zoveel mogelijk maatschappelijk effect wordt bereikt. Ook wil ik dat het mbo inspeelt op de leer- en begeleidingsbehoeften van verschillende groepen studenten. Tot slot is van belang dat het onderwijsaanbod zo goed mogelijk aansluit op de arbeidsmarktvrage.

Verschillende varianten voor een nieuwe bekostigingssystematiek zullen worden getoetst op bovengenoemde doelen en besproken met de betrokken sector. Ik ben mij ervan bewust dat er spanning kan bestaan tussen de ontwerpeisen en de inhoudelijke doelen. Daarom zal ik de varianten zorgvuldig afwegen. Voor mij is daarbij een belangrijk uitgangspunt dat de bekostiging instellingen faciliteert goed beroepsonderwijs te bieden voor de vakmensen van morgen. De deugdelijkheid van de gemaakte keuzes zal bovendien worden getoetst door een reviewcommissie onder leiding van Kees Vendrik. Eind dit jaar informeer ik uw Kamer over mijn definitieve keuze. Daarbij wil ik wel aan verwachtingsmanagement doen. De krimp heeft tot gevolg dat er structureel minder middelen beschikbaar zijn voor het mbo. Met deze varianten zet ik in op het beter kunnen opvangen van de krimp, maar dat kan niet voorkomen dat er keuzes gemaakt moeten worden in bijvoorbeeld het opleidingsaanbod.

Om de bekostiging vervolgens aan te passen is een wetswijziging nodig. Ik verwacht dat de herziene bekostigingssystematiek voor het mbo in 2029 in werking treedt. Ik bekijk hoe er na het aflopen van de extra middelen voor dalende studentaantallen en de huidige kwaliteitsafspraken in 2027 een soepele overgang geborgd wordt.

¹⁶ Zo luidde ook het advies van CMMBO: CMMBO Advies - Sturing en instandhouding van regionale mbo infrastructuur | Rapport | Rijksoverheid.nl

Aanpak in het hbo en wo

Voor het hbo en wo werk ik een integrale aanpak uit met vergelijkbare doelstellingen waarover ik Uw Kamer later dit jaar informeer. De aanpak bestaat uit twee elementen: 1. het borgen van een macrodoelmatig, toegankelijk en kwalitatief goed opleidingsaanbod; en 2. aanpassingen in de bekostigingssystematiek.

Borgen van macrodoelmatig, toegankelijk en kwalitatief goed opleidingsaanbod

Het eerste element bestaat uit het borgen van een macrodoelmatig aanbod van hbo- en wo-opleidingen. Het is belangrijk dat het opleidingsaanbod zich ontwikkelt en meebeweegt met de maatschappij. De afgelopen jaren zijn meer opleidingen gestart dan beëindigd. Opleidingen kunnen nu te maken krijgen met te lage studentenaantallen, wat met name in het hbo en in bepaalde regio's speelt. Daarom is voor het hbo € 90 miljoen beschikbaar gesteld in de periode 2022–2027 voor behoud en transitie van het opleidingsaanbod in sterk krimpende regio's. Ik besef daarbij dat het niet altijd mogelijk en nodig zal zijn om alle opleidingen overal te behouden. Ik wil echter voorkomen dat cruciaal onderwijs voor de Nederlandse maatschappij verloren gaat en dat de sector bij de (door)ontwikkeling van het onderwijsaanbod onvoldoende inspeelt op de kansen voor de economie en maatschappij.¹⁷

Om dit te waarborgen is het belangrijk dat instellingen gezamenlijk regulier kritisch reflecteren op hoe het onderwijs aansluit op de behoeften van de (regionale) arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap, in dialoog met hun maatschappelijke partners. Waar nodig sturen zij hier gezamenlijk op bij, van opleidingsniveau tot aan landelijk niveau. Hierover zijn in het Bestuursakkoord Hoger onderwijs en wetenschap zowel met de hogescholen als de universiteiten afspraken gemaakt. Zowel hogescholen als universiteiten geven hier vanuit zelfregie op de verschillende niveaus invulling aan. Denk onder andere aan de sectorale verkenningen, de sectorale adviescolleges in het hbo en sectorplannen in het hbo en het wo, de recent goedgekeurde clusteraanvragen voor masters in het hbo, de gezamenlijke inspanningen ter versterking van het talenonderwijs in het wo en de vele vormen van samenwerkingen tussen instellingen met het bedrijfsleven binnen regio's.

Tegen de achtergrond van teruglopende studentenaantallen in combinatie met de bezuinigingen en de arbeidsmarktcrisps is het nu zaak om de landelijke afstemming over het onderwijsaanbod door te ontwikkelen, zodat strategische keuzes over het onderwijsaanbod waar nodig ook sector- en regio-overstijgend gemaakt worden. Vereniging Hogescholen (VH) en Universiteiten van Nederland (UNL) zetten hier stappen op. In het hbo wordt onderzoek uitgevoerd naar de manier waarop de zelfregie op nieuw en bestaand onderwijsaanbod vanuit instellingsniveau versterkt kan worden en hoe het proces landelijk vormgegeven kan worden. In het wo is afgelopen jaar een heldere overlegstructuur op drie niveaus (opleiding, decaan, bestuur) opgezet om voornemens tot nieuwe opleidingen gezamenlijk te bespreken. Het wo verkent momenteel of deze overlegstructuur kan worden doorontwikkeld voor afstemming over het gehele onderwijsaanbod.

¹⁷ Om te bepalen wat economische en maatschappelijke kansen zijn kan bijvoorbeeld de in 2024 gepubliceerde Nationale Technologiestrategie worden benut.

Dit is een goede beweging die ik van harte steun en graag wil bestendigen. Aanvullend neem ik daarom maatregelen om de samenwerking op opleidingsaanbod duurzaam te borgen. Hiertoe verken ik of ik een wettelijke grondslag in de WHW kan creëren voor gezamenlijke verantwoordelijkheid op het gebied van opleidingsaanbod. Voorts wil ik samen met de hbo- en wo-sector een inhoudelijk beleidskader ontwikkelen voor een macrodoelmatig onderwijsaanbod. Enerzijds met het oog op het beschermen van cruciale (kleine of unieke) opleidingen voor de Nederlandse maatschappij en binding met de regio, en anderzijds voor het verzilveren van kansen voor economie en maatschappij door het onderwijsaanbod hierop beter te laten aansluiten. Hierbij wil ik het verschil in oriëntatie van beroepsgericht en wetenschappelijk onderwijs beter tot uitdrukking laten komen. Hiermee voldoe ik aan de motie Martens-America.¹⁸

Aanpassingen in de bekostigingssystematiek

Het tweede element van mijn aanpak richt zich op aanpassingen in de bekostigingssystematiek. De daling van het aantal studenten heeft gevolgen voor de hoogte van de bekostiging die een onderwijsinstelling ontvangt. Op dit moment ontvangen hbo- en wo-instellingen hun rijksbijdrage voor een gedeelte variabel, op basis van het aantal studenten en afgegeven diploma's.

Zoals in het regeerprogramma aangegeven, verken ik mogelijkheden voor een stabielere bekostiging zodat de onderwijsinstellingen ook bij dalende studentenaantallen een goed onderwijsaanbod op peil kunnen houden, in het bijzonder opleidingen die voor de regio vitaal zijn of landelijk uniek zijn.¹⁹ In het regeerprogramma heb ik capaciteitsbekostiging genoemd als een van de mogelijkheden. In het licht van de maatschappelijke discussie over de bekostiging vind ik dat daarbij gekeken moet worden naar het gehele mechanisme waarop het overheidsbudget tot stand komt. Belangrijk hierbij is de consistentie en interactie hierbinnen, evenals de kernuitgangspunten van beleid zoals voorspelbaarheid, stabiliteit en samenwerking.

In het kader van stabiliteit heb ik reeds de vaste voet in het verdeelmodel stapsgewijs verhoogd. Vanaf 2025 zijn ook de kwaliteitsmiddelen in het hbo en wo toegevoegd aan de vaste voet. Hiermee neemt de vaste voet in het hbo toe van 20% in 2024 tot 32% in 2025 en de vaste voet in het wo van 54% tot 57%. In aanvulling hierop ben ik van plan om een vaste voet te introduceren in de bekostiging van het praktijkgericht onderzoek in het hbo. Hiermee geef ik uitvoering aan de motie Stultiens en Hertzberger.²⁰

De aanpassing van de hoogte van de vaste voet richt zich op de korte termijn. Ik wil echter in deze kabinetsperiode ook stappen zetten in ontwerp van de bekostiging op langere termijn, bijvoorbeeld als het gaat om de invulling van capaciteitsbekostiging.²¹ Dergelijke veranderingen vergen eerst gedegen onderzoek en analyse en wordt samen met de instellingen en de koepels vormgegeven. Randvoorwaarde is dat deze invullingen bijdragen aan rust in het systeem en niet leidt tot zodanig substantiële herverdeeffecten tussen instellingen dat deze niet geabsorbeerd kunnen worden. Het hbo en wo heeft immers al te maken met forse

¹⁸ Kamerstukken II, 2024/25, 36 600 VIII, nr. 88

¹⁹ Conform de toezegging in het debat leraren op 22 januari 2025 merk ik hierbij op dat de lerarenopleidingen onderdeel zijn van dit proces (Kamerstuk 27 923, nr. 509).

²⁰ Kamerstukken II, 2023/24, 31 288, nr. 1119

²¹ Naast capaciteitsbekostiging wil ik bijvoorbeeld ook kijken naar de gevolgen van opwaartse druk en de bekostiging van doorstromers en uitvallers.

bezuinigingen. Aanvullend wil ik zicht krijgen op de reële kosten van technische en zorgopleidingen en of de huidige bekostigingssystematiek daarvoor volstaat.

Daarnaast wil ik samen met de hbo- en wo-sector kijken naar manieren om via de bekostiging instellingen de ruimte te geven om tot verdergaande samenwerking te komen op een macrodoelmatig onderwijsaanbod, dat passend is bij de regionale functie die zij vervullen. Verder wil ik in kaart brengen wat het effect is van keuzes in bekostigingssystematiek op de financiering van onderzoek en wetenschap. Ik wil voorkomen dat dalende studentenaantallen daar een negatief effect op hebben. Mijn streven is om voorkeursopties die uit deze verkenning komen uiterlijk in 2026 te presenteren inclusief een tijdspad hoe deze voorkeursopties stapsgewijs te implementeren. Daarbij bouw ik voort op de analyse van de bekostigingssystematiek en -varianten zoals door mijn voorganger reeds met uw Kamer is gedeeld.²²

2. Meer bijdragen aan maatschappelijke opgaven

Om met onderwijs en onderzoek effectiever bij te dragen aan maatschappelijke uitdagingen, moeten we gericht opleiden voor specifieke sectoren op de arbeidsmarkt en tegelijkertijd ook meer verbinding leggen tussen wetenschap en maatschappij.

De arbeidsmarktkrapte kunnen we niet alleen vanuit het onderwijs oplossen. Meer (zij)instroom alleen is niet voldoende, er zijn simpelweg niet genoeg mensen. Daarom zetten we kabinetsbreed en met de sociale partners in op vermindering van de arbeidsmarktkrapte met een brede arbeidsmarktagenda langs vijf sporen, zoals toegelicht in de Kamerbrief van 13 december 2024²³, en met een productiviteitsagenda. Hiervoor zal ik mij vanuit het onderwijs volop inzetten.

Leven Lang Ontwikkelen (LLO)

Het kabinet vindt het voor de werkzekerheid en voor de noodzakelijke welvaartsgroei belangrijk dat iedereen zich een leven lang blijft ontwikkelen (LLO). LLO is cruciaal voor duurzame inzetbaarheid op de arbeidsmarkt. Ook ons concurrentievermogen staat of valt met voldoende mensen met de juiste vaardigheden die willen en kunnen werken. Het moet daarom vanzelfsprekend worden om je hele loopbaan te blijven ontwikkelen. Daarvoor zijn werkgevers en werknemers samen verantwoordelijk, ondersteund door de overheid. De deelname onder werkenden aan scholing is echter niet toegenomen in de afgelopen jaren, ondanks publieke en private investeringen. Het is in elk geval nodig dat we bestaande publieke en private investeringen in LLO beter benutten zodat deelname aan scholing en leren op het werk groeit, een sterke leercultuur ontstaat en de aansluiting van het opleidingsaanbod op de vraag van de (regionale) arbeidsmarkt verbetert. Om dit te realiseren komt het kabinet met een gezamenlijke LLO-agenda. Met de LLO-agenda werken we samen met sociale partners, regio's en publieke en private opleiders aan structurele verbeteringen.

Private opleiders en het mbo, hbo en wo leveren via bij- en omscholing een grote bijdrage aan LLO. Het is daarom een belangrijke pijler voor het gehele vervolgonderwijs. Daarnaast moet de basis voor LLO al in het initiële onderwijs gelegd worden. Bij- en omscholing gaat zowel over het aanleren van goede basisvaardigheden als over hoogwaardige kennis en

²² Kamerstukken II, 2023/24, 31 288, nr. 1096

²³ Kamerstukken II, 2024/2025, 29 544, nr. 1260.

vaardigheden voor nieuwe technologieën en kansen voor de economie. Nederland scoort internationaal met een top-5 positie goed op drie gemeten basisvaardigheden bij volwassenen, maar er is nog steeds een groep van drie miljoen mensen die lage basisvaardigheden heeft.^{24 25} Bij- en omscholing kan bijdragen aan het verbeteren hiervan, evenals aan het terugdringen van arbeidsmarkttekorten²⁶ en het verhogen van de productiviteit.

Mede daarom continueren de Staatssecretaris van OCW en ik de onderwijsagenda LLO²⁷ als belangrijk onderdeel van de LLO-agenda van dit kabinet. Onderdeel daarvan is de lopende verkenning over of het mogelijk en wenselijk is dat het mbo, hbo en wo een bredere en duidelijkere wettelijke opdracht krijgen voor LLO gericht op bij- en omscholing. Zodat publieke opleiders meer kunnen bijdragen aan LLO in aanvulling op de meerwaarde en kwaliteit van private opleiders. Hierin gaat ook specifieke aandacht uit naar een mogelijke opdracht voor basisvaardigheden in het mbo.²⁸ De onderwijsagenda moet er daarnaast aan bijdragen dat het mbo, hbo en wo beter kunnen inspelen op de vraag van de arbeidsmarkt met flexibel aanbod dat aansluit op de behoeften van werkenden en werkzoekenden. Om investeringen in LLO in de toekomst effectiever te kunnen benutten verkent dit kabinet verder wat er nodig is om een publieke-private infrastructuur te realiseren voor een persoonlijke leer- en ontwikkelrekening. Daarnaast verkennen we hoe de samenwerking tussen bedrijfsvak scholen en het publieke en private onderwijs (regionaal) versterkt kan worden om publiek-private samenwerkingen rondom LLO te stimuleren.²⁹ Dat doen we via het NGF-programma de LLO-Katalysator³⁰ en het Nationaal Versterkingsplan van Microchip-talent, waarin ook een stevig LLO-component zit.

Vervolgonderwijs

Voor studenten zou het goed zijn als er minder nadruk komt te liggen op maximale zelfontplooiing en opwaartse druk. Ik gun jonge mensen onderwijs waarin zij ontdekken wat zij met hun unieke vaardigheden en talenten kunnen bijdragen aan de samenleving. Van betekenis zijn voor de samenleving draagt bij aan mentale gezondheid, weerbaarheid en geestelijk welzijn van studenten. Deze kijk op onderwijs is voor mij een leidend principe. Van de drie normatieve stelselperspectieven, zoals geschetst in de eerdere toekomstverkenning voor het vervolgonderwijs en

²⁴ PIAAC, Kernvaardigheden van volwassenen, resultaten van de Nederlandse survey 2023, 2024

²⁵ Van de groep met lage basisvaardigheden is het grootste deel werkzaam. Ook blijkt uit de werkgeversmodule, die als onderdeel van PIAAC is uitgevoerd, dat circa 30% van de werkgevers aangeeft dat een deel van hun werknemers niet over voldoende vaardigheden beschikt, die voor de functie nodig zijn.

²⁶ Bij- en omscholing kunnen bijdragen aan het terugdringen van arbeidsmarktcrachten. Het kabinet stelt tijdelijk budget beschikbaar met als doel om scholing te subsidiëren voor maatschappelijk cruciale sectoren. Het tijdelijk beschikbare budget wordt toegevoegd aan de SLIM-regeling van het Ministerie van SZW.

²⁷ Kamerstukken II, 2023/24, 30 012, nr. 157

²⁸ De verkenning wordt uitgevoerd door een consortium van CINOP, Ockham IPS en ROA en wordt na de zomer opgeleverd, inclusief verkenning opdracht basisvaardigheden mbo conform motie Kisteman Kamerstuk 28 760, nr. 121.

²⁹ Motie Martens-America over onderzoek naar informele rol van bedrijfsvak scholen en de rol die zij kunnen spelen in het formele aanbod, Kamerstukken II, 2024/25, 36 600, VIII, nr. 85.

³⁰ Inmiddels zijn 55 projecten van de LLO-katalysator gestart, gericht op de energie- en grondstoffentransitie én op professionalisering van LLO binnen het onderwijs. Zo werken Universiteit Twente, Saxion Hogeschool en ROC Twente gezamenlijk aan het versnellen van de verduurzaming van 400 wijken. Ook hebben 11 hogescholen de krachten gebundeld in het initiatief FastSwitch, met als doel om 9400 studenten de overstap te laten maken naar een tekortsector.

de wetenschap, wil ik daarom scherper kiezen voor het perspectief gericht op de maatschappij.³¹

Nederland ziet zich gesteld voor de ingewikkelde combinatie van dalende studentenaantallen en grote maatschappelijke uitdagingen. Dat geldt voor de hele waaier van het vervolgonderwijs. We zullen meer focus moeten aanbrengen in het opleiden voor de maatschappelijke opgaven en strategische tekortsectoren, in aanvulling op de maatregelen³² die de afgelopen periode al zijn getroffen (bijlage 1). Hiertoe is het van belang dat er landelijk meer zicht komt op wat de maatschappelijke opgaven en strategische tekortsectoren zijn zodat het vervolgonderwijs en wetenschap zich daar nadrukkelijker op kunnen richten.³³ Denk daarbij aan opleidingen in tekortsectoren zoals in de zorg, techniek en onderwijs, en opleidingen gerelateerd aan strategische opgaven zoals de microchipsector, zoals eerder benoemd in de motie Paternotte. Er zijn landelijke afspraken en kaders nodig in combinatie met ruimte voor onderwijsinstellingen om hier gezamenlijk en in afstemming met maatschappelijke partners invulling aan te geven. Ik wil stimuleren dat zeker in het mbo en hbo, maar ook in het wo, sectoroverstijgend én met werkgevers beter wordt samengewerkt en afgestemd over het opleidingsaanbod in relatie tot maatschappelijke en wetenschappelijke behoeften. De onderwijsinstellingen in het mbo, hbo en wo zetten hierin al mooie stappen. Het hbo werkt bijvoorbeeld al met de verbreding van hun opleidings-portfolio met associate degrees en masteropleidingen aan een betere aansluiting op de behoeften van de arbeidsmarkt. Het betreft opleidingen waar het aantal studenten toeneemt. Waar nodig moet herziening van de bekostigingssystematiek bijdragen aan deze beweging van meer samenwerking en minder concurrentie.

Studenten behouden uiteraard de ruimte om te kiezen voor een opleiding die past bij hun talenten en interesses, maar wel binnen een opleidingsaanbod met duurzaam perspectief om bij te dragen aan de maatschappij en dat aansluit op de vaardigheden die nodig zijn op de arbeidsmarkt van morgen. We kunnen leerlingen en studenten via loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) en voorlichting beter voorbereiden op loopbaankeuzes en LLO. Dit sluit ook aan op de brief «Uitwerking plannen arbeidsmarkt-krapte en brede arbeidsmarktagenda» van SZW.³⁴ Ook is het noodzakelijk dat instellingen prioriteit blijven geven aan het tegengaan van studieuitval en het bevorderen van studie- en studentsucces, zoals beschreven in het IBO Doelmatig hoger onderwijs³⁵. Dit voorjaar zend ik uw Kamer een brief over toegankelijkheid en doorstroom voor hbo en wo.³⁶

De maatschappelijke uitdagingen en oplossingsrichtingen die ik hierboven heb geschetst gelden voor het gehele vervolgonderwijs. De precieze invulling van de aanpak, zoals onderstaand beschreven, krijgt verschillend vorm in het mbo, hbo en wo omdat de context van de onderwijssectoren verschilt.

Ook in het Caribisch deel van het Koninkrijk werk ik aan een betere aansluiting van het onderwijs en de arbeidsmarkt en het vergroten van het studiesucces. Daartoe werk ik in het Ministerieel Vierlandenoverleg

³¹ Eimers, T. (red.) (2023) Vandaag is het 2040. Toekomstverkenning voor middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap. Nijmegen/Utrecht/Enschede/Amsterdam: KBA Nijmegen, ResearchNed, Andersson Elffers Felix, CHEPS, Kohnstamm Instituut.

³² Toezegging bij debat DUO en hbo Onderwijs (TZ202410-179) (Kamerstuk 31 288, nr. 1162)

³³ Om meer zicht te krijgen op wat de maatschappelijke opgaven zijn en hoe het stelsel daaraan een grotere bijdrage kan leveren, werk ik nauw samen met mijn collega's in het kabinet.

³⁴ Kamerstukken II, 2024/25, 29 544, nr. 1260

³⁵ Kamerstukken II, 2024/25, 31 288, nr. 1149

³⁶ IBO Doelmatig hoger onderwijs, Talent op de juiste plek, 2024

(M4LO) OCW samen met de andere drie onderwijsministers in het Koninkrijk aan het programma Strategic Education Alliance (SEA). De afgelopen jaren is in het kader van SEA samen met Nederlandse instellingen ingezet op begeleiding van Caribische studenten. Voor een betere voorbereiding en overgang op het vervolgonderwijs in Nederland of elders wordt vanaf augustus 2025 gestart met een Caribbean Academic Foundation Year (CAFY) voor aankomende studenten op de Bovenwindse eilanden, na succesvolle vergelijkbare CAFY's op Aruba en Curaçao. Daarnaast zal ik naar aanleiding van de uitkomsten van de uitgevoerde arbeidsmarktanalyses en geplande rondetafelgesprekken met de werkgeverssector, onderwijsveld en overheden in het M4LO spreken over betere aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt van de Caribische eilanden. Dit sluit tevens aan op de vorig jaar gestarte samenwerking tussen Nederlandse en Caribische onderwijsinstellingen die met een product diensten catalogus van best practices (beroeps)opleidingen en de opleidingen voor leraren gaan verbeteren op de Caribische eilanden.

Mbo Pact

In het mbo werk ik de komende maanden aan afspraken met werkgevers en instellingen over wat het mbo kan doen voor het opleiden van studenten en voor het bij- en omscholen van werkenden en werkzoekenden voor de arbeidsmarkt van de toekomst. Dit doe ik omdat we zonder keuzes niet kunnen voorzien in de noden van de samenleving, mede gezien de krimp van studentenaantallen, en om te bevorderen dat opleidingen een duurzaam arbeidsmarktperspectief bieden voor studenten. Denk aan afspraken over gezamenlijke doelen, het benodigde opleidingsaanbod en over verdere samenwerking tussen instellingen onderling en met werkgevers (ook bijvoorbeeld voor behoud van kleinschalig vakmanschap) en het bevorderen van om- en bijscholing. Ik kijk daarbij ook naar wat er aanvullend nodig is in wet- en regelgeving en bijvoorbeeld naar de bekostiging om dit vooruit te helpen. Als we tot gezamenlijke afspraken komen, zullen we deze vastleggen in een Pact voor het opleiden voor de arbeidsmarkt van de toekomst, zoals ook is aangekondigd in het Regeerprogramma.

Aanpak arbeidsmarktkrakte in hbo en wo

De regelgeving rond de macrodoelmatigheid in hbo en wo is gericht op het toetsen van de arbeidsmarktbehoefte van een nieuwe opleiding. Die regelgeving is echter niet gericht op de aansluiting van het gehele aanbod op de behoefte van arbeidsmarkt en samenleving.³⁷ In het hbo en wo leg ik daarom deze kabinetsperiode de focus in mijn aanpak op het eerder geschetste, gewijzigde beleid op het gebied van macrodoelmatigheid van het onderwijsaanbod. Deze houdt in dat onderwijsinstellingen gezamenlijk verantwoordelijk worden voor een macrodoelmatig aanbod en daarbij hoort ook het gezamenlijk inspelen op én het verzilveren van kansen voor economie en maatschappij. In de sectorplannen wordt er al op die manier samengewerkt. Het is cruciaal dat onderwijsinstellingen gezamenlijk het onderwijsaanbod regionaal en nationaal beschouwen, en niet primair individueel. Naar aanleiding van de afspraken in het Bestuursakkoord Hoger Onderwijs en Wetenschap zijn zij hier reeds mee gestart. Aanvullend daarop zet ik in op het formuleren van een beleidsinhoudelijk kader voor een macrodoelmatig onderwijsaanbod, waarmee ik instellingen handvatten bied. Om het voorgaande te realiseren verken ik een wijziging van de WHW om een wettelijke grondslag voor gezamenlijke verantwoordelijkheid op het gebied van opleidingsaanbod te creëren.

³⁷ Stelselrapportage Hoger Onderwijs 2016–2023, oktober 2023

De Nederlandse wetenschap is van topkwaliteit. Onderzoekers verleggen constant de grenzen van onze kennis. Dat moet zo blijven, omdat de wetenschap (naast haar intrinsieke academische waarde) een cruciale bijdrage levert aan het oplossen én duiden van grote maatschappelijke vraagstukken en aan de innovatiekracht en het verdienvermogen van Nederland en Europa. Daarbij hecht ik groot belang aan de academische vrijheid.

Kennisinstellingen staan steeds meer in verbinding met de samenleving op vele manieren. Ik zet erop in om die verbinding te versterken en de economische en maatschappelijke impact van onderzoek en wetenschap te vergroten.³⁸ Goede voorbeelden zijn de investeringen van het Ministerie van Defensie op het gebied van innovatie, de ontwikkeling van onderzoeksinfrastructuur zoals de Einstein Telescope in Euregio Maas-Rijn, het innovatiegericht inkopen door overheden, instrumenten als Small Business Innovation Research, de betrokkenheid van ministeries en andere overheden bij de Nationale Wetenschapsagenda, het missiegedreven innovatiebeleid en het Delta Climate Centre waar practoratoren (mbo), lectoraten (hbo) en wetenschappelijke onderzoekers (wo) nauw samenwerken. Een ander voorbeeld is de Biotech Booster, gefinancierd uit het Nationaal Groeifonds. De Biotech Booster is een samenwerking van kennisinstellingen en bedrijven in de kennisketen van fundamenteel onderzoek en innovatie tot maatschappelijke impact en verdienvermogen. Wetenschappers en ondernemers worden met advies en middelen ondersteund bij de commercialisatie van de biotechnologiekennis die Nederland rijk is.³⁹

Ook op andere manieren wordt de verbinding tussen wetenschap en maatschappelijke uitdagingen georganiseerd. De Faculty of Impact van UNL, NWO en Techleap heeft januari jl. de vierde ronde geopend voor onderzoekers die ondernemerschap willen combineren met wetenschappelijk onderzoek. Dertien fellows krijgen subsidie voor hun project op o.a. de thema's veiligheid en energietransitie. Verder is eind 2024 door het Ministerie van EZ, in samenwerking met het Ministerie van OCW, een nieuwe regeling Thematische Technology Transfer (TTT) opengesteld. Deze regeling ondersteunt kennisinstellingen en investeerders bij samenwerkingen op bijvoorbeeld pandemische paraatheid en de prioriteiten in de Nationale Technologie Strategie. Binnen de Nationale wetenschapsagenda (NWA) zijn tien ministeries als co-financier en inhoudelijk betrokken bij het verbinden van wetenschap en maatschappij. Recente NWA-programma's gaan o.a. over klimaatverandering en geopolitiek op de polen; de implicaties van de energietransitie voor de arbeidsmarkt; en kwetsbaarheid en weerbaarheid in een online maatschappij.

³⁸ Tijdens het commissiedebat op 3 oktober 2024 (Kamerstuk 29 338, nr. 279) heb ik uw Kamer toegezegd in mijn beleidsbrief nader in te gaan op de mogelijkheden tot het vergroten van transparantie en onafhankelijkheid van bijzondere leerstoelen en de gevolgen van financiering van nieuwe universiteiten. Ik ben samen met het veld bezig met de uitwerking hiervan en zal uw Kamer hier voor de zomer over informeren. Ik neem hierin ook de motie Teunissen en Kostic mee (Kamerstuk 2023/2024 36 410 VIII, nr. 93).

³⁹ Inmiddels zijn 54 projecten gestart, gericht op maatschappelijke uitdagingen in gezondheid, klimaat, energie, landbouw en voeding.

Ik blijf investeren in praktijkgericht onderzoek op hogescholen, ik introduceer een vaste voet in de bekostiging⁴⁰ en wil het professional doctorate wettelijk verankeren.⁴¹ Ik zie de hogescholen als een knooppunt op het gebied van transdisciplinair onderzoek, waarbij praktijkkennis en expertise van maatschappelijke partners en bedrijven bij het hele onderzoekstraject worden betrokken.

Ook internationaal zie ik kansen om de topositie van de Nederlandse wetenschap te versterken, daarvoor ga ik bijvoorbeeld de Internationale Kennis- en Talentstrategie meer enten op het vergroten van de Nederlandse concurrentiekracht en de bijdrage aan Europese strategische autonomie. Samenwerking in Europa, en daarbuiten, stelt kennisinstellingen in staat om mee te doen aan de internationale top. Nederlandse instellingen zijn zeer succesvol in deelname aan Europese programma's, zoals Horizon Europe, het lopende kaderprogramma voor onderzoek en innovatie. Nederland is netto-ontvanger en is relatief een van de best presterende landen. Om dit te behouden, zet ik me op Europees niveau, samen met mijn collega van Economische Zaken, in voor een ambitieuze en slagvaardige opvolger van Horizon Europe. Voor mij is het uitgangspunt daarbij dat de Europese inzet op onderzoek en innovatie op coherente wijze de gehele kennisketen bedient, in nauwe samenwerking met lidstaten en met betrokkenheid van stakeholders. Door belangrijke O&I-ecosystemen in Europa te versterken en beter onderling te verbinden kunnen schaalvoordelen worden benut. Ik pleit daarom ook op Europees niveau voor vermindering van administratieve lasten zodat er zo weinig mogelijk obstakels voor goede samenwerking zijn. Verder blijft het uitgangspunt dat we op Europees niveau de meest excellente onderzoeks- en innovatieprojecten met de grootste economische en maatschappelijke impact financieren. Daarmee kunnen we op korte en langere termijn optimaal bijdragen aan het vergroten van het lange termijn Europese concurrentievermogen en de open strategische autonomie en het oplossen van maatschappelijke uitdagingen.

Internationale samenwerking en kennisveiligheid

In het licht van geopolitieke ontwikkelingen vergt internationale samenwerking balanceren tussen enerzijds het benutten van kansen in open internationale samenwerking en anderzijds het beschermen van de nationale veiligheid. Daarom werk ik samen met de kennissector aan het versterken van de weerbaarheid van de wetenschap, met de aanpak kennisveiligheid. De kennisinstellingen pakken kennisveiligheid serieus op en hun beleid hierop is volop in ontwikkeling. Daar waar de risico's voor nationale veiligheid het grootst zijn werk ik met de Ministers van Justitie en Veiligheid en van Economische Zaken aan invoering van een wettelijke screeningsplicht voor onderzoekers en masterstudenten. Hierbij heb ik oog voor de lasten die dit voor kennisinstellingen meebrengt. Dit wordt in kaart gebracht via een impact assessment. Daarnaast blijf ik mij inzetten voor een level playing field in Europa en blijf ik invulling geven aan de motie Paternotte en Martens-America.⁴²

⁴⁰ Motie over belang van stabiele bekostiging hogescholen, Kamerstukken II 2023/24, 31 288, nr. 1119

⁴¹ Kandidaten in een PD doorlopen een traject met aandacht voor ontwikkeling als onderzoeker, professional, innovator en veranderaar. Een PD is gelijkwaardig aan een PhD van de universiteiten.

⁴² Kamerstukken II, 2024/25, 31 288, nr. 1178

Behoud van toptalent voor oplossen maatschappelijke vraagstukken

Tot slot blijft het aantrekken, ontwikkelen en behouden van onderzoekstalent van groot belang voor het behouden en versterken van de toppositie van de Nederlandse wetenschap. Onderzoeken wijzen op een hoge werk-, prestatie-, en aanvraagdruk. In dit kader maak ik mij vooral zorgen over de signalen dat jonge onderzoekers een kwetsbare positie hebben. De afgelopen tijd heb ik mij gebogen over het rapport van het Rathenau Instituut over jonge onderzoekers⁴³ en heb ik hierover gesprekken gevoerd met verschillende partijen. Het belang van jonge onderzoekers voor de academie – en daarbuiten – is daarin bevestigd. Zij vormen de volgende generatie topwetenschappers die werkt aan onderzoek en innovatie voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken.

De postdocfase vraagt met name aandacht. Uit het voorgenoemde onderzoek blijkt dat postdocs kampen met loopbaanonzekerheid en worden geconfronteerd met (te) veel tijdelijke aanstellingen.⁴⁴ De Nederlandse universiteiten delen deze zorg en werken aan het bieden van helderheid over carrièreperspectieven en werkzekerheid voor postdocs. Ook bespreken zij aan de cao-tafel hoe de tijdelijke banen van postdocs, naast inhoudelijk productief, interessant en uitdagend, verrijkt kunnen worden als waardevolle loopbaanstap.⁴⁵ Dit past bij hun verantwoordelijkheid als werkgevers voor goed personeelsbeleid. In dit kader gaan de universiteiten ook een studie laten verrichten naar de contractuele positie en de loopbaan- en ontwikkelmogelijkheden bij de universiteiten van werknemers in de functie van onderzoeker en in het bijzonder postdocs (onderzoekers 3 en 4) mede met het oog op de arbeidsmarktpositie en loopbaan na afloop van een dienstverband bij een universiteit.⁴⁶ Aangezien deze cao-afspraken al langer lopen, ga ik ervan uit dat de instellingen daar op korte termijn werk van maken.

Ik wil de universiteiten de tijd geven om de hierboven genoemde afspraken te maken en de studie te laten uitvoeren. Ik hoor te zijner tijd graag van hen of er voorstellen zijn waar ik aan kan bijdragen. Op deze manier geef ik invulling aan de toezegging over jonge onderzoekers en schrijf ik op dit moment nog geen visie waarmee ik de lasten van de universiteiten op dit moment zou verzwaren.⁴⁷ Ik zal hier voor het einde van het jaar bij uw Kamer op terugkomen.

Invulling amendementen Bontenbal en Eerdmans

Gezien de kwetsbare positie van de jonge onderzoekers zal ik de € 40 miljoen uit het amendement Bontenbal c.s. inzetten voor deze doelgroep (promovendi, postdocs en startende UD's). Dat betekent dat ik deze middelen inzet naar de geest van de eerdere startersbeurzen en daarbij recht blijf doen aan het oorspronkelijke doel daarvan om rust en ruimte te creëren en de werkdruk te verlagen. Voor het verdelen van deze (beperkte hoeveelheid) middelen richt ik niet een separaat instrument in. Zo blijven de administratieve lasten voor de universiteiten beperkt. Ik bespreek met de universiteiten hoe zij deze middelen gaan inzetten om de positie, ondersteuning en onderzoekstijd van jonge onderzoekers te verbeteren.

⁴³ Rathenau Instituut, «Een onzekere start», 2024

⁴⁴ idem

⁴⁵ CAO Nederlandse Universiteiten 1 juli 2024 t/m 30 juni 2025

⁴⁶ idem

⁴⁷ De toezegging een visie op jonge onderzoekers te formuleren is oorspronkelijk door mijn ambtsvoorganger gedaan tijdens de OCW begrotingsbehandeling op 24 november 2022.

Vanwege de hardnekkigheid van de problematiek rondom de werkdruk, gebruik ik het jaarlijkse bedrag van € 25 miljoen tot en met 2028 uit het amendement Eerdmans c.s. voor ophoging van de eerder beschikbaar gestelde middelen van (gemiddeld) € 78 miljoen tot en met 2031 voor maatregelen die de werkdruk voor wetenschappers helpen verlichten.⁴⁸

Tot slot

In deze brief schets ik hoe ik in deze tijden van dalende studentenaantallen, de keuze voor bezuinigingen en regionale verschillen, het fundament van ons stelsel wil behouden en tegelijkertijd vanuit vervolgonderwijs, onderzoek en wetenschap meer wil bijdragen aan de samenleving. Daarbij wil ik realistisch zijn. Ik wil toe naar een stelsel met meer nadruk op gezamenlijkheid en minder op concurrentie, meer op bijdragen aan de samenleving en minder op maximale zelfontplooiing en opwaartse druk. De manier waarop de overheid omgaat met de sector moet stabiel, voorspelbaarder en minder ad hoc worden. Minder op details en verantwoording, meer op gemeenschappelijke doelen die goed zijn voor de sector en voor de maatschappij. Ik wil daarom samen met de sector toewerken naar meer focus door in te zetten op de hierboven beschreven strategische keuzes.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
E.E.W. Bruins

⁴⁸ Kamerstuk 25 883, nr. 503

**TOTAALOVERZICHT BESTAANDE MAATREGELEN ARBEIDS-
MARKTKRAPTE**

1. Door het vorige kabinet is € 30 miljoen per jaar beschikbaar gesteld om de hbo-instroom in de **tekortsectoren** (zorg, IT, techniek en onderwijs) te verhogen, onderwijs-arbeidsmarktaansluiting te verbeteren en uitval en switch te verminderen. Ook de **sectorplannen** in het wo (€ 200 miljoen) dragen bij aan hogere kwaliteit van het onderwijs, en daarmee betere (inhoudelijke) aansluiting van het onderwijs met de arbeidsmarkt.
2. OCW werkt met EZ en SZW aan de uitvoering van het **Actieplan Groene en Digitale Banen** (om arbeidsmarkttekorten in techniek en ICT op te lossen).
3. OCW werkt aan de aanpak van het **lerarentekort** door een divers opleidingsaanbod, ook voor zij-instromers, door de totstandbrenging van een landelijk dekkend netwerk van onderwijsregio's, door optimalisatie van het bevoegdheidsstelsel en tot slot door de verdere professionalisering van leraren.
4. Ook investeert dit kabinet in **project Beethoven** (€ 450 miljoen tot en met 2030 en daarna structureel € 80 miljoen per jaar) voor talentontwikkeling in de microchipindustrie.
5. Voorts is door het vorige kabinet € 180 miljoen beschikbaar gesteld voor behoud en transitie van mbo- en hbo-opleidingsaanbod in sterk **krimpemde regio's** (voor het mbo en hbo is per sector € 90 miljoen beschikbaar). Het gaat daarbij ook om opleidingen in de tekortsectoren.
6. Voor **Engelstalig opleidingsaanbod** geldt dat de WIB toestaat dat opleidingen die opleiden voor beroepen met een uitzonderlijk groot arbeidsmarkttekort mogen afwijken van de norm dat de opleidingstaal het Nederlands is.
7. Daarnaast is de **doorstroomregeling** «versterking aansluiting beroepsonderwijskolom» ook gericht op tekortsectoren. In deze regeling zit voor 2025 € 39 miljoen, vanaf 2026 is dit bedrag structureel.
8. De **LLO-katalysator** (€ 392 miljoen) en LLO onderwijsagenda dragen bij aan het vergroten van een flexibele arbeidsmarkt en flexibel onderwijs. Daarbij wordt allereerst ingezet op tekortsectoren zoals de energie- en grondstoffentransitie.
9. **LLO-beleid** kan daarmee bijdragen aan (1) hogere participatie en inzetbaarheid van het individu, (2) terugdringen tekorten en bevorderen kwantitatieve en kwalitatieve match op de arbeidsmarkt, en (3) ontwikkelen menselijk kapitaal t.b.v. transitie, innovatie en groei.
10. Zowel in het mbo als het hbo en wo wordt gewerkt aan een **stabiele bekostigingssystematiek**, waardoor instellingen minder afhankelijk zijn van fluctuerende studentenaantallen en ook op langere termijn opleidingen die belangrijk zijn voor de (regionale) arbeidsmarkt kunnen behouden.
11. OCW investeert extra in **toegankelijke studiekeuzeinformatie** (bijvoorbeeld op KiesMBO.nl en Studiekeuze123). Goede Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) draagt bij aan een optimale match tussen capaciteiten, affiniteiten en arbeidsmarktperspectief. Om LOB te verstevigen kunnen mbo-instellingen gebruik maken van de regeling aanvullende bekostiging LOB (jaarlijks € 32 miljoen) en bekostiging voor oriëntatieprogramma's (jaarlijks € 14 miljoen). Er wordt onderzocht of (en voor wie) oriëntatieprogramma's bijdragen aan het maken van bestendige studiekeuzes.